

Зоран Ђирјаковић

*Факултет за медије и комуникације, Универзитет
Сингидунум, Београд*

ДЕЦЕНТРИРАЊЕ СХВАТАЊА ЛЕВИЦЕ И ПОГЛЕД НА ЛЕВИЦУ У СРБИЈИ КРОЗ ЛАТИНОАМЕРИЧКУ ПРИЗМУ

Сажетак

Аутор је пажњу усмерио на специфичне аспекте неочекивано великог успеха левичарских политичких снага у Латинској Америци на крају 20. и током прве две деценије 21. века, као и на оригиналне увиде две ангажоване научне критике фокусиране на промишљање стања Латинске Америке и њеног места у глобализованом свету, који би могли да буду искоришћени у склопу преко потребног одговора на дубоку и дуготрајну кризу левице у Србији. Латинамеричка искуства, као и начини како су промишљана, посебно су значајна за земље Балкана, који је лиминални простор и у физичком смислу. У том конетксту, дат је преглед релевантних полазишта и приступа политичкој борби лидера и покрета парадигматичних за успех „ружичасте плиме“, која је левицу довела на власт у 14 латинамеричких држава, укључујући највеће и економски најснажније земље региона. У раду су истакнути изабрани инструктивни резултати деколонијалне и субалтернистичке критике, којима до сада није поклањана значајнија пажња у Србији и другим земљама региона преокупираног „европеизацијом“ и чланством у Европској унији, као очекиваној панацеи за бројне развојне и друштвене проблеме. Наведени су неки од разлога зашто су латинамеричке лекције корисне за левицу у Србији, али и

за што данас није реално очекивати да би оне овде могли да буду уважене. Аутор закључује да латиноамеричка искуства и критички увиди субалтернистичке и деколонијалне школе мишљења указују да би левица у Србији требала да се ослободи робовања како елитистичком, ненародном саморазумевању тако и западноцентричним, само привидно универзалним схватањима и прескрипцијама. То укључује и потребу да, уважавајући успешне ибероамеричке методе политичке борбе, доследно и без комплекса инкорпорира различите, партикуларне и истински инклузивне стратегије ослоњене на народ и субалтерне слојеве, као и контекстуално освешћене модалитете деловања, развијене на основу локалних искустава и специфичног места сваке нације-државе у савременим, све софистициранијим и нетранспарентнијим, глобалним механизмима неоколонијалног потчињавања и десубјективизације.

Кључне речи: левица, Латинска Америка, „ружичаста плима“, Србија, криза левнице, субалтерне студије, деколонијалност, западноцентризам, модерност, нација-држава, народ, популизам, Глобални југ

1. ПОТРАГА ЗА ИЗГУБЉЕНОМ ЛЕВИЦОМ

Током претходне три, јако суморне деценије у историји левнице, Латинска Америка је представљала светлу тачку. Често се губи из вида да није реч само о праксама, оличеним у завидним изборним резултатима који сугеришу да се, када размишљамо о савременој кризи левнице, може говорити о латиномаричком изузетку, па и изузетности. У самом региону, као и у научним круговима на Западу, који су промишљали његове бројне проблеме, развиле су се две оригиналне, у великој мери аутохтоне и нескривено активистичке, снажно друштвено ангажоване, мада сродне школе мишљења. Једна, радикалнија, јесте деколонијална, док је друга субалтернистичка, иза које је стајала Латиноамеричка група за студије субалтерности, основана 1992. године и инспирисана оригиналним,

јужноазијским колективом теоретичара. Он је први кренуо да спаја Грамшијеву (Antonio Gramsci) ревизију марксизма, снажну критику западноцентричности и антрополошке увиде који су истицали важност контекста и нису бежали од културалног релативизма. Оба критичка приступа су дала значајан теоријски допринос. Али они нису омогућили само боље разумевање стања Латинске Америке, обликованог деструктивним учинцима ранијих колонијалних и новијих глобалних силница у специфичном регионалном контексту. Он није класично (пост)колонијални и у њему су, са малим бројем изузетака, настала екстремно неједнака, класно и расно дубоко подељена друштва обележена високим стопама насиља. Промислјања представника две школе, укључујући анализе и закључке истакнуте у овом раду, имају глобалну релевантност, мада су, пошто у неким важним апсектима значајно одступају и од (нео)либералне и од (нео)марксистичке ортодоксије, била изложена жестоким оспоравањима.

Оно што за актере на (само)маргинализованој левој половини политичког спектра у Србији може бити корисно јесте чињеница да су субалтернистичка и деколонијална критика промислјале узроке проблема и могуће одговоре у једном лимиалном региону у коме су успешни левичарски политичари редовно кршили неписана правила успостављена као део наслеђа постисторијске утопије, и даље живе, много више паралишуће него покретачке визије наводно универзалног друштвеног и политичког развоја. Иако је западноцентрична визија краја историје и идеологије дискредитована током претходне две деценије, неке од њених заводљивих фикција наставиле су да обликују политичку имагинацију и усмеравају деловање актера широм света, првенствено на левици. У таквом контексту, ставивши мањинске политике идентитета у центар своје борбе, левица се нашла на већ заузетом политичком терену на коме се обезбеђује легитимитет неолибералног поретка и прикривају механизми на које се ослања. Нови, „постисторијски“ идеолошки табуи, установљени у постхладноратовској ери растуће антидруштвености, изражени су и у снажној стигматизацији сета питања уз које се може прикачити атрибут национално, као и у негативном, па и дисквалификаторском односу према

народу. Ван Латинске Америке, народ на левици често бива схваћен као не само непросвећена већ и непоправљива маса, „корпа бедника“ неспособна да достигне ниво друштвене свести који подразумевају (анти)политички императиви политичке коректности и селективног, тактичког оснаживања политички бенигних мањина. Оваква схватања су још више везала руке ослабљеној левици и практично предала не толико важан политички простор колико милионе маргинализованих гласача десници и трећепуташком центру, који је и сам био принуђен да се стално помера у десно.

Циљ овог рада није да левичарским актерима у Србији понуди неке специфичне прескрипције базиране на латиноамеричком искуству и аутохтоним анализама места овог региона у глобализованом свету. Намера није ни да буде пружен систематски преглед релевантних ибероамеричких научних увида и пракси, већ да се што јасније укаже на потребу да искуства и теорије са овог дела Глобалног југа буде уткане у деловање левице у Србији и промишљања њене дубоке кризе. Лекције Латинске Америке, региона који има јединствено, апартно (пост)колонијално искуство, посебно су релевантне у српском друштву. Оно је, с једне стране, такође оптерећено снажним неоколонијалним мешањем док га, с друге, карактерише дубоко укореењена елитистичка дистанца многих припадника „проевропске“ политичке класе према не само субалтерним слојевима већ и народу. У Србији се може говорити о „алергији на народ“, израженој и у схватању, које је широко прихваћено међу либералном политичком класом, да је „свака употреба овог појма ’кобна’ због његове злоупотребе у недавној прошлости“, али везаној и за незападне, „оријенталне“ утицаје, које широки народни слојеви, за разлику од елита, не сматрају назадним. Аверзија према народу је присутна у бројним странкама, организацијама и другим политичким и друштвеним снагама које се у Србији издају за левичарске.

Поред локалних чиниоца, све су израженији светски трендови који упућују на релевантност латиноамеричких искустава. У околностима када је коначно могуће говорити о деглобализацији као не само идеји већ о активном, живом процесу, постаје све јасније да нисмо, нити да ћемо у догледној будућности бити сведоци раније најављиваног

краја, одумирања или смрти нације-државе. Државе (и нације) су поново све важније, чак и када је реч о функционисању глобалне неолибералне инфраструктуре. То истиче потребу да левица фокус преусмери са глобалних проблема и локалних маргина на ниво државе. Успешни латиноамерички левичарски лидери су током претходне две деценије спроводили инклузивне популистичке политике, фокусиране на најшире масе обесправљених и били су спремни да зарад остварења егземплярно левих циљева „регрутују“ не само национално већ и националистичко, што је истакнуто у следећем делу рада. У њему је нагласак стаљен на оне аспекте политичке борбе који су у Србији редовно уоквиравани као јако спорни, нелевичарски, а неретко и као табу за праве левичаре.

У трећем и четвртном делу рада скицирани су неки од релевантних субалтернистичких односно деколонијалних увида. Назначена су темељна полазишта две критике и указано је на неке од њихових често истицаних слабости. Имајући у виду ограничени оквир овог рада, дата је аргументација која иде у прилог деколонијалном и децентрираном, контекстуално освешћеном приступу политици. Истакнуто је да овакав приступ не би требало да буде инструменталан већ темељни у свету апартних нација-држава, колонијалношћу и неоколонијализмом прожетој глобалној архитектури у којој је држава остала носећа политичка норма, једина којој није упутно чак ни промишљати алтернативу. Фокусирани на питања моћи, „ко је има а ко је нема, ко је добија а ко је губи“, и субалтернистички и деколонијални аутори су се сочавали са сетом истих проблема. Они указују на лукавства евроцентричности и невоље са модерношћу, тачније западноцентричном колонијалном модерношћу – невоље које су левичарски активисти и научници у Србији углавном покушавали да игноришу, што их је редовно наводило на аутооријенталистичке закључке и различите облике, мање или више експлицитне, патологизације српског друштва или његове развојне динамике.

У петом делу рада директније је указано на, с једне стране, релевантност концепата субалтерности и колонијалности за политичко деловање и анализу друштвеног развоја у Србији, а, с друге, на величину и природу препрека да они буду уважени у академским и активистичким круговима, које у

Србији, као и у Латинској Америци, није лако разграничити и раздвајати. Истакнуте су и важне разлике између активизма у Србији и земљама Јужне Америке, укључујући питање ко треба да буду кључни субјекти левичарске борбе у повезаним политичким, активистичким и академским сферама. У последњем, шестом делу рада, уместо закључка, донекле у складу са нескривено активистичким односом субалтерних и деколонијалних критичара према научном раду, дат је критички преглед слабости левике у Србији – пропуштен кроз призму латиноамеричких искустава, пракси и схватања левике.

2. ЛАТИНОАМЕРИЧКИ ИЗУЗЕТАК

„Ружичаста плима“, како је назван снажни регионални заокрет у лево, почела је победом Уга Чавеса (Hugo Chavez) на изборима у Венецуели 1998. године, да би овај изборни талас свој врхунац достигао 2009. године, избором Маурисија Фунеса за председника Ел Салвадора. Назван је ружичастим а не црвеним зато што углавном није реч о радикалној левици већ о успесима плеторе лидера који су заузели различите позиције лево од центра, од реформистичких (Бразил) до антинеолибералних и антиимперијалистичких (Венецуела). Водећи амерички апологета неолиберализма је, на пример, само три владе (у Венецуели, Боливији и Еквадору) назвао лошом, „погрешном левицом“, а све остале добром, „исправном левицом“ – односно „десном левицом“, користећи игру речи коју омогућавају два смисла речи *right* на енглеском језику, како би истакао да она спроводи „умерене социјалне реформе унутар широко капиталистичког оквира“.¹ „Ружичаста осека“ полако креће 2011. године, и временом је, у немалој мери захваљујући умешаности левичарских лидера у корупционашке скандале, попримила размере десничарске реакције.² Ипак, левика је остала важна, дубоко укорењена друштвена и политичка снага у целом региону, а 2018. године у Мексику је избран левичарски председник.

1 Patrick Iber, *The Two Lefts of Jorge Castaneda*, internet <https://www.dissentmagazine.org/article/the-two-lefts-of-jorge-castaneda>, 15/10/2018.

2 Omar Encarnacion, *The Rise and Fall of the Latin American Left*, Internet, <https://www.thenation.com/article/the-ebb-and-flow-of-latin-americas-pink-tide/>, 15/10/2018.

Неочекивани успех левице у Јужној и Централној Америци представљао је озбиљан „изазов неолиберализму и америчкој хегемонији“, али, на разочарање левичара широм света код којих је пробудио огромна очекивања, „није генерисао алтернативу неолиберализму“ и „оставио је нетакнутим основне структуре капитализма“.³ Оно што је у контексту овог рада посебно важно истаћи јесте приступ ружичастих лидера политичкој борби, платформа са које су, као и начин како су, остварили изборне успехе без преседана у постхладноратовском свету. Захваљујући њима је дошло до значајног смањивања сиромаштва и повећања друштвене мобилности у земљама региона. Нажалост, изузев ликована и охрабрења које су изазвали неочекивани успеси, у Србији није озбиљније анализирана тактика, ставови и поруке, нити је значајнија пажња посвећена кључним лекцијама региона, који је – иако третиран као двориште САД у коме је хегемонија Вашингтона по завршетку Хладног рата деловала најмање рањиво – полазећи од битно различитих премиса, постао „епицентар левичарске политике на Глобалном југу“.⁴ Две трећине становника Латинске Америке – преко 400 милиона људи – живело је 2010. године у државама којима је владала левица.⁵

Распад Совјетског савеза, који је представљао кулминацију „кризе марксизма као идеолошке референце и социјализма као развојног модела“, суочио је левичаре широм света са питањем „Шта је левица?... у смислу и програмског садржаја и идентитета актера“. За разлику од левице у Европи, која је енергију преусмерила на питања човекове околине, мањинских идентитета и културалну сферу, у Латинској Америци централни програмски циљ је остало „смањивање социјалних и економских неједнакости“. У друштвено-економској сфери то првенствено значи „борба против неједнакости укорених у тржишној утакмици и концентрисаном власништву над имовином“ и „повећавање прилика за сиромашне“, а у

3 Kyla Sankey, *What Happened to the Pink Tide?*, Internet, <https://www.jacobinmag.com/2016/07/pink-tide-latin-america-chavez-morales-capitalism-socialism/>, 15/10/2018.

4 Omar Encarnacion, *The Rise and Fall of the Latin American Left*, on. *um*.

5 Steven Levitsky, Kenneth Roberts, „Introduction: Latin America's 'Left Turn': A Framework for Analysis“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 10.

политичкој „повећавање партиципације непривилегованих група и нагризање хијерхијских облика доминације који маргинализују народни сектор“.⁶ Ово је сасвим у суротности са приступом у Србији, који одражава доминантни тренд у остатку Европе и САД, где левица није марила за редистрибуцију и економску неједнакост и на различите начине је стремилa да огранични политичку улогу депривилегованих маса, „народног сектора“, који је редовно уоквираван као непоправљиво назадан и нетолерантан. При томе, латиноамерички левичари су могли да се ослоне не само на богату марксистичку традицију борбе, која је имала много више аутохтон, локално укоревен развој него у Европи, где је била изложена снажном утицају Совјетског савеза, већ и на теологију ослобођења, како католичку тако и јеванђелистичку, која је била усресређена на класне неједнакости и њихове последице. Ипак, важна за разумевање размере и снаге „ружичасте плиме“ јесте чињеница да су левичарски активисти пажњу усмерили и на друге изворе маргинализације и неједнакости, првенствено расне, али и етничке и родне.⁷

Битна одлика овог таласа, она где он још радикалније одступа од трендова у Европи, јесте популизам, који се овде углавном схвата као десничарска алатка, иако је реч о прагматичном, идеолошки неутралном приступу политичкој борби, који се ослања на мобилизацију маса. У контексту Латинске Америке овај важан политички феномен, али, истовремено, клизав концепт који је остао повод жестоких спорења, дефинисан је и као „мобилизација са врха ка дну гласачког тела коју спроводе персоналистички лидери како би се супротставили елитном политичком и економском естаблишменту за рачун ...'народа'“.⁸ Углавном је везиван за левицу, мада је имао важне десничарске, чак неолибералне и трећепуташке верзије, које су уместо редистрибуције богатства народу обећавале „економску стабилност и/или физичку безбедност“, као и оне које је јако тешко сместити на „конвенционалном лево-десном спектру“, као што је владавина Хуана Перона (Juan Peron) у Аргентини,

---

6 Исто, стр. 4-5.

7 Исто, стр. 5.

8 Исто, стр. 6.

па се може говорити и о неидеолошком популизму.⁹ Ипак, значајне успехе у склопу „ружичасте плиме“ су остварили и лидери који нису били популисти, дакле они који нису, као Уго харизматични Чавес или Рафаел Кореа (Rafael Corea) у Еквадору, користили популистичку политичку мобилизацију, оличену у „заобилажењу страначких посредника и директном обраћању гласачком телу“.¹⁰ На пример, иако је користио елементе стратегија које се редовно везују за популизам, један број аутора истиче да Ево Моралес није популиста већ да свој успех дугује чињеници да се наметнуо унутар једног широког, али аутономног друштвеног покрета у Боливији, чијим циљевима је остао веран.¹¹ Иако је и даље жива, изузетно плодносна и оснажујућа, ова лева популистичка традиција се на Западу редовно губи из вида кад се, нарочито од избора Доналда Трампа (Donald Trump) у САД, алармистички говори о повратку популизма, уз истицање његових коруптивних екцеса, некомпетентности популистичких вођа и везивање за ултрадесницу, што је у многим либералним круговима попримило одлике моралне панике. Мада, иако је популизам пре само двадесетак година посматран као „реликт прошлости“, чак 46 популистичких лидера је дошло на власт у 33 демократске земље у периоду од 1990. до 2018. године.¹²

Чавес је освојио власт на платформи која спаја национализам, популизам, антиглобализам и редистрибуцију у корист сиромашних слојева. Кључне личности у његовом „Боливарском покрету“ били су официри из сиромашних породица. Јавни образовни систем је био у лошем стању и војне школе су постале једини начин да сиромашна омладина добије квалитетно образовање. Касније, захваљући положају у армији, млади официри су „били у прилици да упознају декадентне елите“ и суоче се са контрастом између раскосних живота елита и беде из које су потекли, „што их је учинило остелјивим на проблеме неједнакости и злоупотребе власти“.¹³ Пошто

---

9 Исто.

10 Исто, стр. 9.

11 Исто.

12 Yascha Mounk, Jordan Kyle, *What Populists Do to Democracies*, Internet, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2018/12/hard-data-populism-bolsonaro-trump/578878/>, 15/01/2019.

13 Margarita Lopez Maya, „Venezuela: Hugo Chavez and the Populist Left“, *on. cum.*, стр. 214-215.

је сам преузео власт, у немалој мери захваљујући приходима од нафте, Чавес је развио систем који „делује много ближе традиционалном клијентелизму, него новој, обећаној верзији социјализма“.¹⁴ Охрабрен високим ценама нафте и изложен разорним ударима америчког неоколонијализма, Чавес је брзо одустао од „скицирања алтернативе неолиберализму“,¹⁵ „друштвене економије“ коју је покушао да развије, и владао је као економски популиста. Тај неуспешни и неодговорни економски популизам – мада све Чавесове одлуке треба посматрати у контексту притисака из САД, не треба бркати са политичким популизмом,¹⁶ који је имао важну улогу и у његовој кључној победи 1998. године. Тада је Чавес користио „радикалан и поларизујући антинеолиберални дискурс“, а помињао је и „пржење глава“ припадника корумпиране елите.¹⁷ Чак и обећани „социјализам 21. века“, слоган који је имао важно место у Чавесовој председничкој кампањи 2006. године, треба посматрати првенствено као политички а не економски. Чавес је одбијао да га прецизније дефинише, тврдећи да “један нови социјализам јесте нешто што треба да буде конструисано на дневној бази“, и он, у суштини, представља „’празан означитељ’, типичан за популистички дискурс“.¹⁸ Та „празнина“ је оно што „може да уједини и мобилише“, јер омогућава свакоме да у њу учита оно што жели.¹⁹ „Чавизмо“ је описиван и као „најекстремнији случај левичарског популизма унутар политичког обрата у Латинској Америци у 21. веку“.²⁰

За разлику од већине латиноамеричких левичара, који су на власт дошли на „социјално либералној“ платформи, Чавес оличава нову „антилибералну левицу“, где је антилиберализам најизраженији када је реч о економској политици, коју је спроводио његов високо персонализовани режим, али је

14 Kurt Weyland, „The Left: Destroyer or Savior of the Market Model“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 76.

15 Исто, стр. 79.

16 Margarita Lopez Maya, „Venezuela: Hugo Chavez and the Populist Left“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 236.

17 Исто, стр. 219.

18 Исто, стр. 226.

19 Исто.

20 Исто.

приметан и у мери у којој је, нарочито после избора 2006. године, систематски „подривао институције које везујемо за либералну демократију“.²¹ Ту је приметна контрадикција између нелибералне владавине и предизборних обећања, која су брзо бледела, на пример да је за левицу, „продубљивање демократије примарни циљ“.²² Треба имати у виду да је левица добила прилику да уопште дође на власт првенствено захваљујући демократизацији и значајном расту политичких слобода у региону од краја Хладног рата. Али, важно је истаћи да, не само у Венецуели, изневерена предизборна обећања треба посматрати, донекле као и у Ципрасовој Грчкој, у контексту интереса и одлучности западних сила, огромних напора које су улагале како би спречили да буде успостављен преседан у форми економски успешне и политички стабилне државе која се отворено супротставља Вашингтонском консензусу.

У Боливији, „Покрет за социјализам“ (Movimiento al Socialismo – MAS), поред Моралесове харизме и дубоких друштвених корена, свој огроман успех и брз раст у великој мери дугује окретању „инклузивном етничком обраћању и националистичкој, антинеолибералној и антиестаблишмент реторици“.²³ Наиме, на изборима 1997. године, последњим пре појаве MAS, најуспешнија левичарска странка је освојила мање од 3 % гласова, док је MAS, када је дебитовао 2002. године, освојио чак 20,9 % гласова.²⁴ Треба истаћи да је реч је национализму који је инклузиван, боливијски, и није етнички и расно заснован. Иако су аутохтоне заједнице, припадници „расе боје бакра“, биле највише маргинализоване, значајан број маргинализованих грађана себе види као припаднике „мешане расе“, што је отежало етнонационалистичко деловање и олакшало изградњу једног инклузивног национализма са елементима „етничког популизма“, усмереног на све

21 Robert Kaufman, „The Political left, the Export Boom and the Populist Temptation“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 94.

22 Benjamin Goldfrank, „The Left and Participatory Democracy: Brazil, Uruguay, and Venezuela“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 162.

23 Raul Madrid, „Bolivia: Origins and Politics of Movimiento al Socialismo“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 246.

24 Исто, стр. 241.

маргинализоване заједнице.²⁵ Овако широка платформа је Моралесу омогућила да „традиционалне партије и елите“ уоквири као „издајничке“, оне које су, како је говорио, „опљачкале наша богатства“ и „прождирале Боливију“.²⁶

У конетскту Србије посебно је важно истаћи да се Моралес снажно ослањао на трансформативну визију „две Боливије“, постулирану супротно од елитистичког дискурса „две Србије“. Наиме, нарочито после рушења режима Слободана Милошевића 2000. године, овај дискурс је у Србији коршћен да, у суштини, фаслификује субалтерност, маргинализацију и „другост“, и то на начин који имплицитно не само дискредитује демократски изражену вољу већине, онда када она није у складу са визијом отуђене, „проевропске“ елите, већ да ту већину, „народ“, представи не толико кривом колико „назадном“ и „заосталом“, чак и онда када гласа вођена неслободним медијима. Контраст између две концептуализације унутрашње „другости“, као синонима за подређеност и маргиналност, преопознатљив је у Моралесовим речима: „Ми знамо да постоје две Боливије. Једна је Боливија шарлатана, који увек обећавају и потписују споразуме који се никада не остварују; и друга Боливија је она која је увек преварена, покорена, понижена и експлоатисана“.²⁷ Као и у случају других лидера који су учинили да Латинска Америка пређе на леву страну, Моралесов ослонац је народ, маса понижених, маргинализованих и истински субалтерних, које је успео да привуче без да отуђи друге важне сегменте боливијског друштва, вешто комбинујући етничке, националистичке и популистичке поруке.²⁸

3. СУБАЛТЕРНИСТИЧКИ ПОГЛЕД КА ДНУ

Једана од преокупација латиноамеричких критичких школа било је промишљање алтернатива евроцентризму и колонијализму у њиховим различитим, мање или више транспарентним инкарнацијама. Треба истаћи да се

25 Raul Madrid, *The rise of ethnic politics in Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, pp. 118-119.

26 Исто, стр. 65.

27 Исто.

28 Исто, стр. 5.

њихова критика евроцентричности битно разликује од постмодернистичке, која је остала западни гест, ограничена, интерна критика. Она, у суштини, уместо децентрирања, обавља пуку реafirмацију доминације Запада, премештајући је на једну нову епистемичку раван тако што врши „редискрипцију пројекта модерности као грозда културалних случајности, уместо прогресивног откривања серије универзалних истина“.²⁹ Обе латиноамеричке критичке школе су покушавале да „развију бифокалну перспективу која омогућава да с једне стране колонијализма буде посматран као фундаментални процес обликовања модерног света, без редуковања историје на колонијализам као свеобухватни процес, и, с друге, да оспоре модерност и њене евроцентричне облике знања, без да историју посматрају са привилегованог епистемолошког становишта“.³⁰ Главни изазов, препознат још у оквиру оригиналне Јужноазијске групе за студије субалтерности, садржан је у парадоксу да модерана европска мисао има контрадикторну улогу у покушајима да буду промишљани проблеми постколонијалног света и колонијалности којом је обележен – истовремено је „неопходна и недовољна“.³¹

Епистемички и практичан проблем, везан за природу и полуге ослобођене модерности, па и саме глобализације као „кулминације процеса који је почео конституисањем Америке и колонијалног/модерног евроцентричног капитализма као нове глобалне силе“,³² латиноамерички субалтернисти су анализирали из перспективе „дна“, као локације, која може бити и друштвена и географска односно просторна. На пример, може се, без непримереног растезања концепта, говорити о субалтерним регионима, чија су искуства и реалности затомљене, као и о „субалтерним стратегијама“, у оба смисла речи, како стратегија локализације које примењују субалтерни тако и политичких и академских „стратегија“ које су

29 Ian Almond, *The New Orientalists: Postmodern Representations of Islam from Foucault to Baudrillard*, I.B. Tauris, London, 2007, pp. 3-4.

30 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, in: *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies* (editor: Neil Lazarus), Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 225.

31 Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton University Press, Princeton, 2000, p. 8.

32 Anibal Quijano, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America“, *Nepantla*, Duke University Press, Durham, Vol. 1, Issue 3, 2000.

субалтерне, маргинализоване или омаловажене, често баш зато што инсистирају на важности локалног и партикуларног.³³ Без обзира да ли је реч о друштвеном или међународном контексту, може се рећи да је субалтерност изражена у чињеници да је реч о „локацији“ са које долазе искуства и знања, „гласови“, који су маргинализовани, односно који се „не чују“, не постоје у доминатном политичком дискурсу. Штавише, цео не-Запад, Остали, често је на Западу био посматран не као станиште људи већ „стрпљивих, живих организама, којима треба казати, не које треба слушати“.³⁴

Субалтерне студије су инкорпорирани у домен постколонијалне критике, са којом деле фокус на „широки спектар пракси друштвене и културалне доминације које не могу бити редуковане на категорију ’класе’“, као и „критичку примену марксизма“.³⁵ Субалтерна критика, као и раније главни ток постколонијалне критике, и у Латинској Америци је оптуживана за претерани фокус на репрезентације, па и за пад у дискурс и деконструкцију, као и то да је пречесто олако одустајала од бављења кључним, материјалним координатама потчињавања. Полазну тачку субалтерностима је обезбедио Грамши, који је одступио од појмова пролетеријата и радничке класе. Његов огроман ауторитет и популарност у академским круговима на глобалним периферијама, нарочито у Индији и Латинској Америци где су неограмшијевци заузели важне позиције у академским круговима, неодвојиви су од чињенице да долази са периферије Европе, „која јако подсећа на постколонијални свет“, из италијанског региона у коме су „сељаци остали највећа друштвена класа“. То је Грамшија и наводило да „формулише идеју субалтерних као културално-политичку категорију“.³⁶ Касније, и индијски и латиноамерички субалтернисти су сматрали да је субалтерност релативна, односно да ће свака особа у себи имати „и доминатне и субалтерне елементе“.³⁷

33 Arturo Escobar, „Culture sits in places: reflections on globalism and subaltern strategies of localization“, *Political Geography*, Elsevier, Vol. 20, Issue 2, 2001, p. 161.

34 Walter Dignolo, „The Geopolitics of Knowledge and the Colonial Difference“, *South Atlantic Quarterly*, Duke University Press, Durham, Vol. 101, Issue 1, 2002, p. 63.

35 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, *on. cum.*, стр. 224-225.

36 John Beverley, *Subalternity and Representation*, *on. cum.*, стр. 2.

37 Fernando Gomez, John Beverley, „About the Subaltern and Other Things. A Conversation with

Није увек лако раздвојити субалтернистички од доминатног постколонијалног приступа. Субалтернистичка критика покушава да одговори на „постмодерни изазов“ идући танком линијом – „не тако што чини ’доказе’ немогуће сумњивим“ већ проналазећи трагове и покушавајући „да заузме њихово место и представља их“.³⁸ За латиноамеричке субалтернисте нема дилеме да сиромашни слојеви, они на које нико не обраћа пажњу, могу да говоре у своје име, да нико не треба да говори за њих или уместо њих, али да су ангажовани интелектуалци важни учесници у дијалогу преко којих сведочанства субалтерних постају доступна.³⁹ Унутар разуђених покушаја да промишљају маргиналне друштвене позиције у свету у коме „културалне границе постају порозније“, развијено је и рубно схватање које каже да антиколонијални дискурс „покушава да демонтира колонијализам користећи колонијалне категорије“ док постколонијална мисао жели да „деколонизује деколонизацију“, истичући да истински радикална политика треба да се ослања на „интелектуални рад који деконструира“ расположиве категорије како би тако обогатио и проширио политичку сферу.⁴⁰ Овакви ставови су допринели распаду групе и дали основа за закључак да, „ако су субалтерне студије постколонијалне, њихово ’пост’ је пост постмодернизма и постструктурализма“.⁴¹

За субалтернисте, предуслов праведне редистрибуције друштвеног богатства представља препознавање механизма подређивања и уважавања субалтерних. Аспект који може бити значајан за левицу у Србији јесте њихов фокус на маргинализоване, „субалтерне секторе“ друштва, како њихову културу и поглед на свет тако и посматрање историје из субалтерне перспективе.⁴² То укључује и писање „историје

John Beverley“, *Dispositio*, University of Michigan, Ann Arbor, Vol. 25, Issue 52, 2005, p. 365.

38 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, *он. цит.*, стр. 233.

39 Fernando Gomez, John Beverley, „About the Subaltern and Other Things.“, *он. цит.*, стр. 352-353.

40 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, *он. цит.*, стр. 235.

41 Исто, стр. 234.

42 Свесни да „студирање субалтерних“ подразумева „хегемону конструкцију знања“, која по себи доприноси одржавању потчињавајућег односа моћи, у покушају да разреше овај (неразрешиви) парадокс субалтернисти су истицали своју „релативну субалтерност“ унутар

с дна“ и „преиспитивање централних историографских категорија“, као што су народ и држава.⁴³ Поред тога, за разлику од левичарских актера у Србији, који, по правилу, када кажу „свет“ мисле искључиво на Запад, латиноамерички субалтернисти су истакли универзалну релевантност свих глобализованих периферија, па и оних најзабаченијих и најмаргиналнијих, „које делују да су самостворени урбани центри и заостале периферије“.⁴⁴ Џон Беверли (John Beverley), један од двоје оснивача латиноамеричког колектива, истиче да подјармљивање субалтерних никада нема само економску природу – „оно има везе са културалним хијерахијама, које јесу повезане за економским, али се не могу свести на њих“. Као и његови јужноазијски претходници, Беверли сугерише да широм света постоје „различите историјске телеологије“, као и да је, што је овде кључно, потенцијал за политичку борбу у корист субалтерних могуће тражити ван „наратива капитала“.⁴⁵ Указујући да је политика радничке класе такође политика идентитета, као и да капитал покорава све идентитете својој вољи, Беверли подсећа на становиште – важан Лењинов теоријски допринос марксизму, везан за, како га је назвао, „империјализам“ – да се „главна контрадикција у капитализму“ преместила са односа капитал-рад на „контрадикцију између доминирајућих и доминираних нација“. Беверли изражава жаљење што савремени марксизам није апсорбовао чињеницу да је „национални идентитет“, или још боље борба за афирмацију националног идентитета, постала оперативна као облик револуционарне борбе“, већ је одступио од Грамшија и приклонио се схватању, које је износио и Славој Жижек, да су „питања национализма и етничког идентитета лоша и рекационарна... у сваком случају лака за асимилovati у капитализам“. Беверли се подсмева Жижековој тврдњи да национализам води „идеалној форми мултинационалног

академске заједнице, размишљали о промени имана имена у „анти-субалтерне студије“ и користили ружне речи у радовима. Fernando Gomez, John Beverley, „About the Subaltern and Other Things“, *оп. цит.*, стр. 360.

43 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, *оп. цит.*, стр. 232.

44 Исто, стр. 239.

45 Обазривост с којом Беверли износи овај став треба посматрати у контексту чињенице да су најжешћи напади на субалтернисте долазили од марксиста, и то баш због ове сконости да о доминацији и отпору размишљају мимо категорије капитала.

капитализма“ и тврди да снаге капитала са радошћу дочекују овакве левичарске ставове – „Капитализам каже *'oh yeah,* диверзитет је супер, дајте нам још различитости”⁴⁶.

Народ представља један од кључних појмова субалтернистичке критике, која је значајну пажњу посветила мери у којој „стратешки есенцијализам“ у име нације или народа може допринети ослобађању подређених и уважавању њихових субалтерних знања и историја. Ранајит Гуха (Ranjit Guha), историчар, рођен на територији данашњег Бангладеша, и утемељитељ субалтерних студија у Јужној Азији, у свом опусу је речи народ и субалтерни, односно субалтерне класе, неретко користио као синонине. Потпуно игноришући групе које заузимају различите позиције друштвене лиминалности, Гуха у једној белешки експлицитно наводи да је реч о „социјалним групама и елементима“ чији се број добија као „демографска разлика између укупне популације Индије и оних које смо описали као елиту“⁴⁷. Гуха је, као и касније његови латиноамерички следбеници, ту под снажним утицајем „дискурса народног фронта“, иницираног 1935. године на седмом, последњем конгресу Коминтерне. Његови закључци су, такође, одлучујуће утицали и на формулисање назива Народноослободилачка борба односно покрет током Другог светског рата у Југославији. Беверли истиче визију народа, схваћеног било као социјална било као национална категорије, што имплицира и „’братску’ повезаност“ и постојање непријатеља у Шмитовом (Carl Schmitt) смислу, на чему се темеље и стратешки есенцијализам и популизам коришћени у бројним успешним левичарским борбама против компрадорске буржоазије, носиоца хегемоније елитних снага у Латинској Америци, које су „искључивале субалтерне по себи“⁴⁸.

Субалтерна критика је, мада индиректно, истакла важност простора, специфичног контекста који има своју инетелектлектуалну и друштвену историју. Њу, по правилу, није могуће складно уклопити у западноцентричну, привидно универзалну Историју са великим И – која је „Осталима“ на

46 Fernando Gomez, John Beverley, „About the Subaltern and Other Things.“, *он. цит.*, стр. 363-364.

47 Према: John Beverley, *Subalternity and Representation*, *он. цит.*, стр. 87.

48 Исто, стр. 91-95.

Глобалном југу наду углавном нудила кроз две заводњиве телеологије, (нео)либералну и марксистичку. Обе „Осталима“ обећавају излазак из оскудно намешетене, сиротињске „чекаонице“ модерности, у коју их, по тумачењу индијских субалтерниста, нису „затворила“ њихова наводна културална ограничења и патологије већ, првенствено, наметнута, али неуниверзална и непримерена, западноцентрична схватања модерности, историје и развоја.⁴⁹ Ипак, као највећу опасност везану за истицање субалтерности уместо културалне различитости у незападним контекстима, латиноамерички критичари виде чињеницу да у савременом, „све глобализованијем свету, доминација САД и Европе бива остварена кроз затварање радикалних разлика између Запада и његових других, уместо њихове афирмације“.⁵⁰ Такво, тактичко брисање важности контекста се у великој мери ослања на снажно промовисано и финансијски охрабривано негирање релеватности културалних разлика, праћено истовременим истицањем различитости везаних за личне идентитете. То олакшава империјалистичко „растварање ’Запада’ у тржишту и његову кристализацију у мање видљивим транснационалним чворовима концентрисане финансијске и политичке моћи“ – што чини да западноцентризам постаје непрепознатљив и оставља утисак „глобалцентризма“.⁵¹

Нажалост, чак и огромна штета коју свуда наноси тактичко игнорисање и брисање релевантних културалних разлика, у Србији остаје у другом плану. Она је у дубокој сенци чињенице да народ, односно субалтерни – које елита пречесто види као „плиткоумне“, „крезубе“, „неписмене“, „нецивилизоване“, „некултурне“ и томе слично – овде редовно бива уоквирен као препрека, нешто што не заслужује афирмацију и уважавање. Уосталом, у Србији класна субалтерност и културна различитост, схваћена првенствено бинарно и хијерахијски, као истовремено неевропска и некултура, наводно ендемска инфериорност и заосталост неевропских, „оријенталних“ маса, углавном бивају посматрани као део истог пакета, тачније својеврсног (анти)демократског баласта, где се „исправно“

49 Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe, on. цит.*, стр. 6.

50 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, *on. цит.*, стр. 239.

51 Исто, стр. 240..

функционисање демократије редовно не везује само за поштовање норми и процедура већ и за препознатљив спектар „европских“ исхода. У том контексту, и актери на левици класну субалтерност и (српску) културалну различитост пречесто доживљавају као један проблем са два лица и прижељкују да некако нестане са политичког хоризонта. Уместо да буду носећи субјекте левичарске политике, који „заслужује“ ослобађање и чији проблеми би требало да буду у њеном фокусу – субалтерни овде редовно бивају схваћени као, у суштини – „зло“, реликт ружне прошлости и једна од ретроградних снага. Нажалост, као и у остатку Европе, и у Србији се током претходне деценије укоренила више „левичарска“ него левичарска политика. Склона аутооријенталистичким и елитистичким странпутицама, левица се овде нашла на једном пре антиполитичком него неполитичком простору. Она „у суштини функционише унутар логике комодификације и конзументског избора – то јест у домену грађанског друштва“, на терену на коме нема много шансе и који дели с „нечим што наликује тези Франциса Фукујаме о крају историје“.⁵²

4. ДЕКОЛОНИЈАЛНИ ПОГЛЕД НА СВЕТ

У темељу деколонијалне критике је захтев за еписитемичким одвезивањем. Насупрот западног „начина сазнавања света“, успостављеног као наводно једина епистема „способна да генерише право знање“, ови критичари истичу да су „сви други начини сазнавања света протерани у сферу доксе, као да су део прошлост модерне науке, а чак су сматрани ’епистемолошком препреком’ достизању извесности знања“.⁵³ Деколонијална критика се зато залаже са еписитемички плурализам и у први план ставља незападне „принципе знања и разумевања“.⁵⁴ Она је радикалнија од субалтерне, коју је сматрала недопустиво блиском евроцентричним постструкталистичким и постмодерним ауторима. И деколонијална школа је крајње селективно отворена према марксизму, због схватања да је

52 John Beverley, *Subalternity and Representation*, *op. cit.*, стр. 87.

53 Santiago Castro-Gomez, „The Missing Chapter in Empire“, *Cultural Studies*, Routledge, London, Vol. 21, Issue 2-3, 2007, p. 428.

54 Walter Dignolo, „Delinking: The rhetoric of modernity, the logic of coloniality and the grammar of de-coloniality“, *Cultural Studies*, Routledge, Vol. 21, Issue 2-3, 2007, pp. 451-453.

марксизам понудио, иако критички, само “један секуларни наратив модерности”, као и да „није успео да побегне од евроцентризма”,⁵⁵ али донекле и због Марксовог односа према Латинској Америци као континенту кога, по њему, није било могуће смислено укључути „у глобални револуционарни процес”.⁵⁶ Деколонијални критичари признају да је Едвард Саид (Edward Said), родоначелник постколонијалних студија, отклонио једну од Марксових „слепих мрља” везаних за колонијализам и тако посредно указао на проблем колонијалности, али да то није довољно. Они истичу да је Маркс, под утицајем Хегеловог (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) схватања о „народима без историје”, сасвим игнорисао „латиноамеричко питање”, уосталом као и касније Саид и његови бројни следбеници.⁵⁷

Док постколонијални и субалтерни критичари плурализују идеју модерности и говоре о вишеструким, алтернативним модерностима,⁵⁸ а (нео)марксистички размишљају о сингуларној глобалној модерности, деколонијални критичари о модерности ван Запада не говоре као о стању већ о „хегемонској перспективи” и доводе у питање могућност, „шта год термин модерност означавао данас” на глобалном нивоу, да то нешто може да постоји без колонијалности, односно без специфичног, колонизујућег модела глобалне моћи.⁵⁹ Они невољно, „ако је већ неопходно сачувати назив”, говоре да би то морала да буде нека друга и другачија модерност, која би функционисала изван колонијалне матрице моћи, по једном сасвим другачијем сценарију,⁶⁰ и помињу да смо данас сведоци пуке „постмодерне реорганизације колонијалности”.⁶¹ Може се рећи да је деклонијална критика остала фокусирана на схватање да

55 Luciana Ballestrin, „Coloniality and Democracy”, *Revista Estudos Políticos*, Universidade Federal Fluminense, Vol. 5, Issue 1, 2015, p. 210.

56 Santiago Castro-Gomez, „(Post)Coloniality for Dummies: Latin American Perspectives on Modernity, Coloniality, and the Geopolitics of Knowledge”, in: *Coloniality at Large: Latin America and the Postcolonial Debate* (editors: Mabel Morana, Enrique Dussel, Carlos Jauregui), Durham: Duke University Press, 2008, pp. 260-261.

57 Исто, стр. 262.

58 Dilip Parameshwar Gaonkar, „On Alternative Modernities”, *Public Culture*, Duke University Press, Durham, Vol. 11, Issue 1, 1999.

59 Anibal Quijano, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America”, *он. цум.*, стр. 545.

60 Исто, стр. 546.

61 Santiago Castro-Gomez, „The Missing Chapter in Empire”, *он. цум.*, стр. 429.

„модел моћи који је данас глобално хегемон претпоставља елемент колонијалности“⁶² и различите импликације оваквог, нетранспарентно колонијалног, глобалног стања у Латинској Америци.

Оно што, по схватању деколонијалних критичара, уједињује незападни свет, тачније свет чија историја није пратила ток западне историје иако је повремено на насилан начин бивала укључена у њега, јесте вестернизација, чињеница да је „цела планета, без изузетка и током претходних 500 година, на неки начин морала да одговори на западну експанзију“.⁶³ Временом је колонијализам, који је, ипак, био просторно ограничен, заменила необузdana, „ослобођена колонијалност“ као пуко наличје, тешко видљива, мрачна страна западне модерности. Они истичу да савремени светски систем прожет колонијалношћу није изграђен ни у складу са неким заједничким имагинаријумом нити на „конфликтном имагинаријуму“, који је настајао као продукт сусрета различитости у колонијалном и империјалном конетксту.⁶⁴ Зато за ову групу теоретичара деколонијалност не подразумева само епистемичку девестернизацију, коју истичу као кључни политички концепт.⁶⁵ За њих деколонијална знање и размишљања представљају предуслов деколонијалног деловања, које мора бити у складу са специфичним околностима, али, истовремено, и глобално вођено једним правим, „неопходним универсализмом, произашлим из борби против светске капиталистичке доминације“.⁶⁶ Овде треба истаћи и да деколонијална школа мишљења има корене у теорији зависности, која је, такође, најснажније упориште имала у Латинској Америци, а била је утицајна током педесетих и шездесетих година двадесетог века. Њена

62 Anibal Quijano, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America“, *on. cum.*, стр. 533.

63 Walter Mignolo, „Coloniality at Large: The Western Hemisphere and the Colonial Horizon of Modernity“, in: *Teaching and studying the Americas: cultural influences from colonialism to the present* (editors: Anthony Pinn, Caroline Levander, Michael Emerson), Palgrave Macmillan, New York, 2010, p. 71.

64 Исто, стр. 51.

65 Walter Mignolo, *Delinking, Decoloniality & Dewesternization: Interview with Walter Mignolo (Part II)*, Internet, <http://criticallegalthinking.com/2012/05/02/delinking-decoloniality-dewesternization-interview-with-walter-mignolo-part-ii/>, 1/10/2019.

66 Fernando Coronil, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, *on. cum.*, стр. 225.

главна теза, да су „развој и неразвијеност међусобно зависни исходи капиталистичке акумулације на глобалном нивоу“, прва је систематски подрила темељни „западноцентрични историцистички наратив о ‘традиционалним’, ‘транзиционим’ и ‘модерним’“ друштвима, снажно уздрмала, нажалост и даље хегемону, евроцентричну транзициону парадигму и истакла потребу да се односи између западних метропола и појединих земаља Трећег света посматрају „уз помоћ категорија које су адекватне за специфичну ситуацију зависности“.⁶⁷

Савремену колонијалност треба посматрати као наставак колонијализма, односно, гледано из латиноамеричког угла, колонијализма, који имају важну епистемичку димензију. Она је изражена и у „највећем могућем степену репресије колонијализованих облика производње знања, модела производње значења, њиховог симболичког универзума, модела експресије, објектификације и субјективитета“, али и у чињеници да су „колонијализовани били натерани да науче доминатну културу на начин који ће бити користан за репредуковање доминације“.⁶⁸ Та доминација, што је и у Србији кључно, нема само материјалне димензије већ је везана за субјективитет и субјектацију. Зато колонијалност, по правилу, данас не захтева директну, физичку принуду већ, ослањајући се на колонијализоване умове и различите подстицаје, може деловати као самоодржавајућа јер је временом оснажила важну аутоколонијалну компоненту.⁶⁹ Њен ослонац је и савремена „геополитика знања“, која каже да је једино право, исправно знање – западно,⁷⁰ негирајући при томе епистемологије настале у сенци колонијалних искустава, које нису аисторијске већ су „бивале грађене на темељу тишине историје“.⁷¹ Уважавање ове глобалне геополитике знања, као и епистемички

67 Исто, стр. 222-223.

68 Anibal Quijano, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America“, *он. цум.*, стр. 541.

69 Аутоколонијализам је „процес којим елите или популације у циљаним земљама траже и прихватају смањивање њиховог државног суверенитета надајући се да ће добити повећану материјалну, безбедносну или другу корист од државе-метрополе“. Karen Dawisha, „Imperialism, Dependence, and Interdependence in the Eurasian Space“, in: *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond* (editor: Ken Booth), Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 165.

70 Walter Mignolo, „The Geopolitics of Knowledge and the Colonial Difference“, *он. цум.*, стр. 63.

71 Исто, стр. 67.

субалтерну позицију незападних перспектива,⁷² предуслов је деколонизације знања, прихватања да западно знање није универзално већ производ једног специфичног, партикуларног искуства. Ту је, како су истакли деколонијални критичари, од помоћи деколонизација друштвених наука, која подразумева „производњу, трансформацију и ширење знања која не зависе од еписитемологија северноатланске модерности“.⁷³ Нажалост, она се судара са чињеницом да је хегемонија западноцентричне перспективе занована и на два моћна мита. Првом, да је „историја људске цивилизације путања која је почела од природног стања и доживела кулминацију у Европи“, и другом, да су „разлике између Европе и не-Европе природне (расне) разлике а не последице историје и моћи“.⁷⁴ Зато, као и субалтернисти, деколонијални критичари, додатно надахнути теологијом ослобођења, желе да „провинцијализују наводну универзалност“ и замене је вернакуларним, „ситуираним космополитизмом, који води рачуна о свом пореклу, али тражи дијалог преко граница“, дакле космополитизмом који је вођен неопходношћу „ослобођења потлачених, потлачених који нису апстрактна, метафизичка различитост, већ они који су изложени искључивању као негативној страни специфичног система“.⁷⁵

Када размишљају о интелектуалном раду, деклонијални критичари свесно користе „језик и слике побуне“ како би довели у питање доминантну парадигму научности и истакли потребу ангажованог, „критичког друштвеног истраживања које може да допринесе вишеструким начинима друштвене промене“.⁷⁶ Ипак, сама њихова критика, фокусирана на глобалност, светски систем и његове пражавајући и потчињавајући уске сазнајне темеље, више је програмска, охрабрење и путоказ, и зато није могла да понуди спремне, примењиве одговоре. Она је првенствено значајна јер је на радикалан начин указала

72 Исто, стр. 72.

73 Исто, стр. 80.

74 Anibal Quijano, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America“, *on. cit.*, стр. 542.

75 Eduardo Mendieta, „Introduction“, in: Enrique Dussel, *Beyond philosophy: ethics, history, Marxism, and liberation theology* (editor: Eduardo Mendieta), Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2003, p. 14.

76 Jeffrey Juris, Alex Khasnabish, „Ethnography and Activism within Networked Spaces of Transnational Encounter“, in: *Insurgent Encounters: Transnational Activism, Ethnography, and the Political* (editors: Jeffrey Juris, Alex Khasnabish), Duke University Press, Durham, 2013, p. 8.

на важност локалних, „аутохтоних“ знања и артикулисала разлоге зашто не треба робовати само привидно универзалним схватањима и прескрипцијама. Иако изграђена на специфичним латиноамеричким околностима, где, за разлику од Балкана, раса има важну улогу, она је демонстрирала да, с једне стране, „евроцентрична модерност затамљује специфичности расе и места и чини невидљивим друге епистеме како би себе маскирала као универзалну и тоталну“, док, с друге, „колонијалност моћи обезбеђује наставак овакве геополитике производње знања, која остварује доминацију над размишљањем о политици, економији, друштву и култури у различитим дисциплинама“.⁷⁷ Када је реч о њеној релевантности у Србији, потребно је истаћи да је у деколонијалној критици, као и другим школама које су критички промишљале наслеђе колонијализма, појам Европа, по правилу, био синоним за Западну Европу односно Запад. Ретко је уважаван плурализам европских искустава, што оптерећује примену ових критика на лиминалним, другачије европским регионима какав је Балкан.

Упркос мањкавости, деколонијално децентрирање света подстиче промишљање контекстуално освешћених, ефикаснијих и инклузивнијих начина политичког деловања у другим деловима Глобалног југа, па и на Балкану. Надовезујући се на субалтернисте, са којима дели много више него што је била спремна да призна, деколонијална критика указује на важност субалтерних знања и промишљања ослобођеног стега колонијалне матрице моћи, која се данас снажно ослања на окрњену, али не и озбиљније уздрману епистемичку привилегију Запада. Она је значајна за актере у Србији и зато што у оквиру глобалне колонијалности препознају хијерхију потчињавања – од, у великој мери, и даље само формално, јуристички деколонизованих делова Подсахарске Африке до рубних европских простора, крајина Запада, чија су искуства била много више империјална неко колонијална. Она указује да политичка борба свуда треба да уважи инструменталну, тактичку стратификацију Глобалног југа, вођену првенствено западним интересима.

---

77 Kiran Asher, „Latin American Decolonial Thought, or Making the Subaltern Speak“, *он. цит.*, стр. 832.

5. ОКЛЕВЕТАНА СУБАЛТЕРНОСТ И ПРИЖЕЉКИВАНА КОЛОНИЈАЛНОСТ У СРБИЈИ

Балкан, као и Латинска Америка, која има корене и снажне везе са југом Европе, значајно одступа од стандардних, „универзалних“ модела друштвених, економских и политичких промена.⁷⁸ У оба региона изузетно је важно уважити локалне специфичности, које производе неочекиване и парадоксалне последице, али и спољне чиниоца, који нису везани само за хегемонију САД и полуге неолибералне глобализације. То су претпоставке не само разумевања разлога зашто су, и у балканским и латиноамеричким земљама, „напори да се ’реформишу’, ’модернизују’ и ’демократизују’... толико често производили несупех, разочарање и збуњеност“⁷⁹ већ и вођења успешне левичарске политике. Две ангажоване критике су, како смо истакли, упркос неких важних, па и непомирљивих концептуалних разлика, у великој мери комплементарне и иситичу два закључка, који нису имала значајније место ни у мејнстриму левичарског промишљања савремености ни у левим праксама у остаталим деловима Глобалној југа. Они могу бити посебно илуминативни на лиминалним просторима какав је Балкан, који, такође, није лако, ако је то овде уопште могуће, сместити у стабилишуће дихотомије Први/Трећи свет, Глобални север/Глобални југ односно Запад/Остали.

Први закључак је изражен у снажном истицању неуниверзалности, суштинске провинцијалности западноевропске перспективе и важности контекста, првенствено увек партикуларне историје и културе које га обликују. Други је везан за истицање колонијалности савременог, модерног односно постмодерног стања, која је препознатљива у различитим сферама. Како су субалтерности били фокусирани на перспективу подређених и механизме њиховог потчињавања, а деколонијални критичари на логику неоколонијализма, глобалну „колонијалност моћи“,⁸⁰ и потребу деколонијалног знања и промишљања, „епистемичку

78 Howard Wiarda, Margaret MacLeish Mott „Preface“, in: *Politics and Social Change in Latin America; Fourth Edition, Revised and Updated* (editors: Howard Wiarda, Margaret MacLeish Mott), Praeger, London, 2003, p. ix.

79 Steven Levitsky, Kenneth Roberts, „Introduction: Latin America’s ’Left Turn’“, *op. cit.*, стр. 1.

80 Anibal Quijano, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America“, *op. cit.*, стр. 533.

непослушност⁸¹ као одговор на „колонијализам ума“,⁸² може се рећи да критички оријентисани аутори који су тумачили стање Латинске Америке и актере у Србији упућују на „деколонијално размишљање и субалтерна знања“.⁸³ То је поглед који овде или није ни разматран или је дочекиван подсмехом, док је унутар утицајних марксистичких кругова дискредитован као нативистички и оријенталистички.⁸⁴

Чак и без улажења у изложени меритум две критике, њихови називи садрже корисне путоказе за левицу у Србији. Они упућују на значај савремених трансформација колонијализма односно на субалтерне. Указивање на колонијалност је важно свуда ван западног језгра светског система, али посебно на географски и културално релативно блиским, другачије европским просторима какав је Балкан. Када размишљамо о последицама лиминалности, истовремено географске блискости Србије западном језгру и њене историјске и културалне удаћености – што су „дистанце“ које је много лакше превидети и занемаривати од географских, потребно је истаћи да искуства различитих дисциплина говоре да што су разлике и раздањине мање или мање видљиве, већа је вероватноћа да ће бити игнорисане, иако су последице таквог неуважавања по правилу биле велике. Нажалост, овде су и академски и политички актери склони да игноришу релевантност колонијалне призме када размишљају о Србији и њеним друштвеним и развојним проблемима, иако она није важна само када је реч о западном мешању и његовим негативним последицама, првенствено оним најопаснијим, десубјективизујућим и антиполитичким. На пример, у Србији је корисно размишљати, не само о развоју, као у постколонијама, већ и о „европеизацији“ и „процесу прикључивања Европској унији“ као моћним антиполитичким машинама, у смислу у коме их је, анализирајући деполитизацију на југу Африке, дефинисао Џејмс Фергусон (James Ferguson).⁸⁵

81 Walter Mignolo, „Epistemic Disobedience, Independent Thought and De-Colonial Freedom“, *Theory, Culture & Society*, SAGE, Los Angeles, Vol. 26. Issue 7-8, 2009.

82 Ashis Nandy, *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self Under Colonialism*, Oxford University Press, Oxford, 1989, p. 64.

83 Kiran Asher, „Latin American Decolonial Thought, or Making the Subaltern Speak“, *on. cum.*, стр. 833.

84 Vivek Chibber, *Postcolonial Theory and the Specter of Capital*, Verso, London, 2013, p. 290.

85 James Ferguson, *The Anti-Politics Machine: 'Development', Depoliticization and Bureaucratic*

Када је, пак, реч о субалтерности, у привидно посткласном свету грамшијевски појам субалтерни адекватније одражава сложеност маргиналних друштвених позиција. Све док га почетком осамдесетих година прошлог века нису почели да користе јужноазијски научници, тада углавном историчари, субалтерност је био занемаран појам из богатог Грамшијевог опуса. Грамши га је увео у фигуративном смислу, као широку одредницу за друштвене групе и класе које имају „подређени или низак статус“, у мери да чак и када се побуне остају „у стању забринуте одбране“.⁸⁶ И у Србији, класа многим одавно делује као превазиђени и застарели појам. Он се изузетно ретко помиње сем у умирујућој флоскули „средња класа“, док одметнуте аспирације више утичу на саморазумевање субјеката сведених на потрошаче него економске одреднице њиховог стварног класног положаја. Данас се чак може говорити и о аспирационој класи, која није „јасно лоцирана унутар традиционалне, хијерархијске социјалне структуре, али... која жели 'више добрих ствари у животу'“, као и о постојању аспирационог друштва, које је „истовремено нападно егалитарно и агресивно компетитивно“.⁸⁷ У таквим околностима субалтерне позиције су све више детрминисане деловањем сложених и нетранспарентних механизма сиромашења, потчињавања и обесправљивања него различитим облицима експлоатације. У успостављању и одржавању субалтерних, често не само прекарних већ и понижавајућих егзистенција, тешко препознатљиво структурално насиље, које, између осталог, производи жртве транзиције и губитнике глобализације, неретко има важнију улогу од „класичне“ експлоатације и различитих облика директног насиља.

Истицање субалтерности, уместо, на пример, радничке класе или пролетеријата, одражава и важно место које је појам „народ“, шира одраденица без елитних импликација, задржао у дискурсу и праксама левице у Латинској Америци. Насупрот томе, у Европи је овај моћан појам, заједно са сетом изведених одредница као што су народно и популизам, практично

Power in Lesotho, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

86 Marcus Green, „Gramsci Cannot Speak: Presentations and Interpretations of Gramsci's Concept of the Subaltern“, *Rethinking Marxism*, Taylor & Francis, Vol. 14, Issue 3, 2002, pp. 2-3.

87 Stefan Collini, *Blahspeak*, Internet, <https://www.lrb.co.uk/v32/n07/stefan-collini/blahspeak>, 01/10/2018.

нестао са хоризонта левице и, олако и непромишљено изгнан, добио је „политички азил“ на десници. Народ као политичка категорија, у смислу „колективног политичког актера“ односно „друштвеног блока потлачених и искључених“, али и народно, као оно што одговара тако схваћеном народу, представљају „регенеративну резерву политике“, коју су успели да искористе успешни латиноамерички лидери као што је Ево Моралес.⁸⁸ Реч је о важним победама народа и левичарских вођа који нису бежали од етничког, народног и популистичког, што је појам који нема снажне негативне контације само међу отуђеним, „космополитским“ либералима већ и многим догматским марксистима. Уосталом, још је Фидел Кастро (Fidel Castro), отац највеће победе и велике инспирације левичара у региону, у свом кључном говору „Историја ће ме амнестирати“ на суђењу октобра 1953. године, изразио зашто „када говоримо о борби“, о тактици, политици и стратегији, треба да говоримо о народу у оба смисла данас редовно клеветане речи: „Када говоримо о народу не говоримо о онима којима је удобно... Када говоримо о борби, народ значи огромне неослобођене масе, којима сви обећавају и које сви варају; ми мислимо на народ који чезне за бољом, достојанственијом и праведнијом нацијом; кога покрећу аспирације његових предака, јер су они, генерација за генерацијом, трпели неправду и исмевање.“⁸⁹

Нажалост, у Србији јавно делује велики број левичара, не само либералних, који народу нуде подсмех и увреде и мисле да је заслужио неправде. На пример, репрезентативна лево-либерална реакција на одлуку вођа опозиције да учесницим антирежимских протеста у фебруару 2019. године не понуди на потписивање „Споразум с грађанима“ каже: „Као одговор на протесте грађана, опозиција нуди споразум с народом. Цаба се улагују плиткоумним, ти су већ безцевовани“,⁹⁰ док неки левичарски политички и академски активисти сматрају да национализам није само по себи дискриминишући већ и да дискавлификује све оне који износе националистичке ставове, па и оправдава њихову дискриминацију. То је

88 Enrique Dussel, *Twenty theses on politics*, Duke University Press, Durham, 2008, pp. 75-76.

89 Fidel Castro, „History Will Absolve Me“, in: *World History, Volume II: Since 1500* (William Duiker, Jackson Spielvogel), Wadsworth, Boston, p. 796.

90 Биљана Лукић, *Као одговор на протесте*, Интернет, <https://twitter.com/BiljanaLuki/status/1093119720398704640>, 12/02/2019

препознатљиво и у сталном инсистирању да су „баш међу радничком класом... национализам, мизогинија и хомофобија најраспрострањенији“.⁹¹ Класна субалтерност је, дакле, овде не само занемарена, као у другим деловима Европе, већ и оклеветана, између осталог под немалим утицајем идеологије транзиционе правде и обилато финансиране, регионалне индустрије геноцида.⁹²

На Западу, као и на полупериферијама какав је Балкан, политике чији је циљ препознавање све маргиналнијих мањина потиснуле се, па и сасвим замениле, традиционално леве политике редистрибуције друштвеног богатства на начин који иде у корист маргинализоване и понижене већине – народа. У Србији, постконфликтном и посткомунистичком друштву, народ, не само као појам, додатно је стигматизован моћним аутооријенталистичким и елитистичким стереотипима, оснаженим током ратова вођених у региону деведесетих година прошлог века. Тада је уобличен савремени антинационализам и схватање грађанина, који су снажно ослањени на друштвену диференцијацију која има „оријенталистички карактер: култура, урбаност, Европа, космополитизам, Запад, образованост, манири и цивилизованост с једне – некултура, руралност, Балкан, провинцијалност, неразвијеност, заосталост, неотесаност и примитивизам с друге стране“, што је укључивало схватање да је само ова друга, оријентализована страна, народ, „подложна национализму“ и зато једина крива за бројне проблеме.⁹³

И многи левичарски активисти су, упоредо са сецесијом од овако схваћеног народа, спасење све више видели у аутоколонијалном потчињавању Западу, чије наслеђе, сасвим некритички, посматрају као не само супериорно свему локалном (народном) већ и универзално. Зато је, када размишљамо о Србији, земљи која се вековима развијала ван тока западне историје, јако значајна критика западноцентризма и сумњичавост према свему што је са Запада стизало са

91 Ksenija Forca, Majda Puača, „Nacionalizam podrazumeva diskriminaciju“, u: *20 poticaja za buđenje i promenu: O izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije* (uredile: Helena Rill, Tamara Šmidling, Ana Bitoljanu), CNA, Beograd, 2007, str. 58.

92 Norman Finkelstein, *The Holocaust Industry*, Verso, London, 2000.

93 Стеф Јансен, *Антинационализам: Етнографија отпора у Београду и Загребу*, Библиотека XX век, Београд, 2005, стр. 117-118.

етикетом универзално. Она је Латинској Америци у стопу пратила доследно преиспитивање не само фрустриране и недовршене већ и преуско схваћене деколонизације. Латиноамеричка искуства и промишљања отварају пут ка преко потребном децентрирања левице и леве политике, њеном одвајању од ограничавајућих, неретко и паралишућих, одредница изведених из специфичног и неуниверзалног западног искуства и историје. Она могу да допринесу повратку левице у релевантне политичке утакмице у свим незападним и не само западним, периферним и полупериферним државама у глобализованом свету – у коме је коначно почео да расте број утицајних актера спремних да се ухвате у коштац са изузетно неједнаком, и у класном и у геополитичком смислу, расподелом добитника и губитника у асиметричним и високо селективним глобализацијским процесима.

Субалтернистички и деколонијални увиди, као и елементи стратегије латиноамеричких покрета и лидера изнесни у овом раду, могу помоћи да буду скинути постисторијски амови са којима су многи у Србији и даље склони да посматрају и вреднују „праву левицу“ и исправно леве политике, односно могу да омогуће преко потребно децентрирање погледа на левицу. Овакво, двојак децентрирање, усмерено ка превредновању (само)разумевања левичарских снага, нуди потенцијал да коначно буде отворен пут ка прекидању самодеструктивне опсесије антинационалистичком и не-народном идеолошком „чистоћом“ на српској левици. Паралисана бауком Сребренице – протумаченом кроз оријенталистичку призму и представљеном као „културална неман“, слика и прилика „српства“, наводно обележеног „одуством модерности“ које постоји „ван историјског времена,⁹⁴ овдашња левица свако позивање на народ и нацију редовно схвата као недопустива десна скретања. Нажалост, овакав локални, по својим последицама антиполитички пуританизам, сасвим је у складу са заводљивим постструктуралистичким фокусом на маргине и привилеговањем погледа са маргина, као и интереса жртава и преживелих, што су два појма која се све чешће и све шире користе.

---

94 Mahmood Mamdani, *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*, Fountain Publishers, Kampala, 2004, p. 4.

Левица се у Србији у великој мери свела на суму стално растућих, али расутих и у великој мери конкуритивних политика мањинских идентитета, и нападни, самодовољни антифашизам, који одражава један селективни, уско србоцентрични антinationализам. При томе, моћне идеологије рода и транзиционе правде су, чак и у декларативно марксистичким организацијама, потиснуле марксистичке идеје и визију. Подвргавање мањинским политикама идентитета, односно метастазирано маниџарење обележено схватањем да је, у суштини, само лично политичко, као и антinationалистичка фиксација, одлично се уклапају како у деполитизујућу логику корпоративних медија, сведених у великој мери на софистициране маркетиншке алатке у служби транснационалних олигопола, тако и у нарцисоидне друштвенокапиталистичке пориве. Њих хране друштвени медији, успостављени тако да подстичу и експлоатишу потребу отуђених конзумерата идеја и идеологија, колико и различитих роба, за инстант гратификацијом. То су само неки од разлога зашто овде не треба бити превелики оптимиста када је реч о окретању народу и уважавању оних облика структуралног насиља који не таргетирају мањине. Ипак, вредан је труда сваки покушај да се обезбеди релевантан теоријски и концептуални основ за будуће покушаје да се левица у Србији коначно ослободи бар оних окова које је сама себи ставила.

Нажалост, увиди из деколонијалних и субалтерних студија нигде у свету „нису асимиловани од стране политичких и демократских теорија“.⁹⁵ Поред тога, у Србији огромну препреку представља когнитивна дисонанца. Она одражава снагу и природу колонијализма ума у лиминалном региону који многи кључни политички и академски актери, било експлицитно патологизују било сматрају неисправно западним. Ова когнитивна дисонанца је толико велика да је налагала и да нагласак у овом раду буде на питању зашто а не шта. Нажалост, „деколонијација ума“ је и у бившим колонијама била најтежи од свих тешких задатака,⁹⁶ а у Србији, земљи лоцираној испод самих бедема „тврђаве Европа“, биће још тежи. Чак и моћни левичарски умови овде су пречесто поносно

95 Luciana Ballestrin, „Coloniality and Democracy“, *on. цум.*, стр. 218.

96 Ngugi Wa Thiong’o, *Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature*, James Currey, London, 1986.

„искорењени“, тачније аутоколонијализовани. Критички однос према западном, туђем, али широко прихваћеном „начину како људи перципирају себе и свет око себе“, што је често истицано као предуслов левичарске мобилизације у постколонијалном контексту,⁹⁷ овде не представља реалистичну опцију. Штавише, западна схватања се међу елитама не доживљавају као наметнута и редовно се узимају као по себи супериорна. Левица у Србији не да не заговара деколонизацију овдашњих умова већ и она кључ решења види у њиховој још снажнијој и бескомпромисној колонизацији.

Кључне речи две ангазоване латиноамеричке критике нису имале значајнијег одјека ни у академској сфери, иако је Србија, много више него Грамшијева Сардинија, периферни, лиминални, а по многима и, такође, „неисправно“ европски простор. Док је значајан део српске историје и друштвене културе оријентални (или „оријентални“), политичка, интелектуална и активистичка авангарда овдашње левице углавном верује да припада негде другде, на Западу, где појам субалтерности није лако уклопити у координате просперитетне друштвене стварности. У академским радовима објављеним у Србији ретко се помиње појам субалтерни.⁹⁸ Надовезујући се на наслов рад Гајатри Чакраворти Спивак (Gayatri Chakravorty Spivak), који је представљао прекретницу у његовој глобалној примени, може се рећи да се питање „могу ли субалтерни да говоре“ овде практично ни не поставља. Штавише, доминира схватање да не треба, па и да их, наводно некултурне и нетолерантне, треба спречавати да „говоре“, и метафорички, на изборима, и у јавности.⁹⁹

Постоји један изузетак, који, нажалост, привилегује једне, идентитетски јасно уоквирене субалтерне, дајући истовремено легитимитет субалтернизацији других, првенствено класних субалтерних. Наиме, када се овде пише и говори о субалтернима, или се покушава говорити у њихово име, то је углавном везано за поља женских и родних студија, где је овај појам добио важно

97 Исто, стр. 16.

98 У радовима објављеним на српском језику аутори га нису користили само у облику *субалтерни* већ је превођен и као *потчињени* односно *подређени*.

99 Gayatri Chakravorty Spivak, „Can the Subaltern Speak? Speculations on Widow Sacrifice“, in: *Marxism and the Interpretation of Culture* (editors: Cary Nelson, Lawrence Grossberg), Macmillan, London, 1988.

место захваљујући феминистичким аспектима богатог опуса Спивак. Субалтерност се зато углавном помиње у контексту положаја жена и ЛГБТ заједница – и то, по правилу, на начин који је у нескладу са схватањем Спивак да је субалтерност увек „ситуациона“, везана за маргинални, подређени друштвени положај, односно да није идентитетски дефинисана, иако су особе са одређеним идентитетом (или идентитетима) много чешће у субалтерном положају.¹⁰⁰ Примењен у Србији, али одвојен од кључне, антиколонијалне поруке Спивак, једне од троје најутицајнијих постколонијалних критичара, појам субалтерне постао је једна од моћних идеја око којих се кристалисао аутоколонијални феминизам. Његова мисија је, парафразирајући најпознатију реченицу Спивак, да, уз помоћ западних центара политичке, економске и академске моћи, овдашње „космополитске феминисткиње спасавају српске жене од српских мушкараца“.¹⁰¹ Нажалост, уско фокусиране на „невоље с родом“,¹⁰² ове аутоколонијалне феминисткиње нису допринеле смањивању невоља овдашње левице са субалтернима, који нису само занемарени и ућуткани. Тако, међу елитама углавном већ презрени и оклеветани, класни субалтерни из сиромашних српских варошица и запуштених предграђа, могу да, на пример, пребију једну београдску лезбејку или да ишарају излог хомоколонијалног „Прајд инфо центра“ у Београду – али тиме они сами, као и узроци њихових понижења, само постају још више субалтерни.

Што се, пак, тиче (де)колонијалности, овај појам практично не постоји ни у академском ни у политичком левичарском дискурсу у Србији. Штавише, левица у Србији јако ретко говори о (нео)колонијализму, а империјализам се неретко помиње у контексту Косова, и то, не само у активистичким круговима, као „српски локал-империјализам“.¹⁰³ Тамо где левичари у Латинској Америци говоре о деколонијалности и деоколонијацији, овдашњи говоре Европи и европеизацији.

100 Gayatri Chakravorty Spivak, „Scattered speculations on the subaltern and the popular“, *Post-colonial Studies*, Taylor & Francis, Vol. 8, Issue 4, 2005, p. 482.

101 Gayatri Chakravorty Spivak, „Can the Subaltern Speak?“, *он. цит.*, стр. 297.

102 Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York, 1990.

103 Стефан Гужвица, *Тежина лажи Б. Малагурског*, Интернет, <https://www.noviplamen.net/glavna/tezina-lazi-b-malagurskog-iv-deo-kosovo/>, 12/10/2018.

Док тамо левичари кључне проблеме углавном виде на САД и у америчком мешању, овде, по правилу, кључ решења виде у Бриселу и мешању ЕУ. На прогресивној левици у Србији се тако укоренио аутоколонијални дискурс, сличан ономе који у Латинској Америци представља једну од важнијих карактеристика деловања конзервативних и реакционарних, десничарских актера. Томе доприноси и чињеница да, чак и онда када овде формално буде препозната лиминалност, односно амбивалентност положаја Србије као међупростора, њене релевантне импликације углавном бивају игнорисане. Изузетно су ретка промишљања која уважавају место Србије између Првог света, где је једна од најсиромашнијих држава, и Трећег света, у коме је некада, као део социјалистичке Југославије, била важан актер. Уместо тога, овдашња лиминалност редовно бива сведена, понекад истовремено, на ружну слику неисправног или болесног дела Европе, дакле Глобалног севера, и утвару неевропског, оријенталног дела Глобалног југа, који се само физички налази на континенту коме наводно не припада. Зато је у Србији изузетно тешко указивати да се иза „европеизације“, праћење различитим условљавањима, у ствари, као и у многим (другим) државама на Глобалном југу, крије неоколонијализам односно специфична манифестација колонијалности. Може се рећи да скоро све релевантне снаге на левици у Србији решење виде у „реколонијацији“, чији су главни заговарачи „НВО финасиране из иностранства“, које „имају огроман структурални утицај“ и постале су важан канал левичарског активизма и друштвене мобилности.¹⁰⁴

Уместо да, као у Латинској Америци, левица буде деколонијална, она је у Србији доминатно аутоколонијална, што је потребно посматрати и у контексту чињенице да, уместо да буде народна, овде углавном делује мимо, па и насупрот народа и субалтерних класа. Идетитетски атомизована и елитистички отуђена, она се не браћа народу већ сама бира да се обрати мањинским, нарочито ЛГБТ и ромским заједницама и „грађанима“ – што је у Србији постао синоним за елиту, не-народни односно не-субалтерни сектор. Важне левичарске снаге у Србији се на различите начине труде да заобиђу и

---

104 Susantha Goonatilake, *Recolonisation: Foreign Funded NGOs in Sri Lanka*, SAGE Publications, New Delhi, 2006.

дискредитују народ и народну вољу. Штавише, оне отворено подстичу владајуће структуре да пристану на неоконијалне, деполитизујуће механизме, који делују било у склопу „процеса прикључивања ЕУ“ било кроз условљавања везана за, на пример, одржавање „Параде поноса“ у Београду. Тако је уместо инсистирања на деколонијалности, левичарски активизам у Србији обележен захтевима за више колонијалности. Левица не нуди развојну алтернативу прикљачивању ЕУ, што је, у ставри, синоним за потпунију и снажнију реколонијализацију, па зато ни не може да се ослони на (де)колонијалну парадигму.

6. ЛАТИНОАМЕРИЧКЕ ЛЕКЦИЈЕ ИЗМЕЂУ УВЕЛИЧАНИХ РАЗЛИКА И ЗАНЕМАРЕНИХ СЛИЧНОСТИ

Данас су темељне различитости, везане за однос према колонијалности, саморазумевање актера и схватање субјекта левичарске политике, много значајније него немале сличности. Поред поредиво лиминалног места на полупериферији, потребно је истаћи и да процеси неолиберализације, укључујући приватизацију и економску либерализацију, у Србији прате сличну трајекторију као у државама Латинске Америке. Такође, реч је о постауторитарним друштвима у којима снажно западно мешање бива оправдано поредивим аргументима, укључујући позивање на стабилност и безбедност. Неједнакост и стопе сиромаштва су веће у Латинској Америци, али разлика није толико велика да оправда разлоге зашто су овде са левице ретко, и по правилу неуверљиво, стизали позиви на праведнију редистрибуцију богатства и националног дохотка. Они су имали важно место у окретању латиноамеричких гласача ка левим покретима и странкама, иако ни у Латинској Америци није забележен значајнији пораст броја грађана који се идентификују као левичари.¹⁰⁵ У покушајим да буде објашњен оштар заокрет у лево, једна о чињеница која је често истицана јесте да је 2002. године, у раној фази ружичастог таласа, „чак 60 % породица у региону имало бар једног одраслог члана домаћинства који је претходне године био незапослен“,¹⁰⁶ што је опет поредиво са ситуацијом у Србији.

105 Raul Madrid, „Bolivia: Origins and Politics of Movimiento al Socialismo“, *он. цит.*, стр. 239.

106 Steven Levitsky, Kenneth Roberts, „Introduction: Latin America's 'Left Turn'“, *он. цит.*, стр.10.

Неки од разлога зашто левичари у Србији нису покушавали да искористе сличне околности везани су за социјалистичку прошлост, самоуправно наслеђе и поистовећивање левих идеја за деловањем Социјалистичке партије Србије и Југословенске левнице, али и огромну снагу коју је заводљиви мит о крају историје и идеологије и даље има свуда у Европи. Ипак, учинак левичарских снага у постпетоктобарском периоду сугерише да су јако важну улогу играла два повезана, у великој мери културално условљена фактора са снажно израженом аутооријенталистичком димензијом. Један је теже видљив и везан је за културални образац, који и овде снажно условљава свако, па и политичко деловање. У условима дубоких друштвених подела, које се у Србији данас редовно доживљавају не толико као политичке колико као културне и цивилизацијске, сведоци смо драматичног пораста одавно уочене склоност припадника отуђене, позападњачене елите да се снажно и директно дестинира од „некултурних“ маса – са којима, иначе, дели децентрирани субјективитет, међузависно, интерсубјективно вредновање сопства, страх од амбиваленције и стварних, дакле не питких, „лајт“ различитости, као и склоност „Истинама са великим И“, што је гура и ка екстремно негативним и дехуманизујућим вредносним судовима о народу коме припада.¹⁰⁷ Други је експлицитнији и лакше препознатљив. Гиче се мере у којој се на левици током претходне две деценије укоренило схватање о „културној (де) контаминацији“. Оно је изражено у склоности елита да вежу бројна зала и проблема, од свакодневних преко развојних до ратних злочина, за припадност, изражену без комплекса и антinationалистичке дистанце, народу и нацији. Оба појма су у елитистичким круговима редовно поистовећују са негативно есенцијализованом, „контаминирајућом“ (националном) културом која их прожима.

Не толико отуђена од народа колико нескривено згађена њиме, постмилошевићевска левица у Србији више није у стању да артикулише свој политички субјективитет. Робујући антinationализму, кога, изгледа свесна идејне празнине, стално покушава да уздигне у антифашизам, она је остала разапета

107 Зоран Ђираковић, „Примена модела димензија националних култура Херта Хофштедеа у истраживању политичког обрасца у Србији: постоји ли софтвер српског политичког ума?“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 3/2013, стр. 225-228.

између маргина, тачније, све више маргина маргине – што политички значе „никога“, и жеље да се укључи у спасавање глобализованог света – дакле политички „свих“. Овај поларни, подељени фокус, омогућава занимљиве и, нажалост, заводљиве теоријске експликације, али политички води у постисторијски бездан, који су латиноамерички левичари избегли тако што су се окренули народу и, углавном, популизму. Нажалост, претворивши „народ“ у, у суштини, неприхватљиву категорију – *denkverbot*, левица у Србији је себе оставила и без капацитета да се на смислен начин обрати радничкој класи, коју би требало да посматра као главни субјект своје политике. Патуљасте левичарске политичке снаге данас опстају у политици, као и такозване невладине организације, искључиво захваљујући финансирању са Запада. Њихово деловање, углавном сведено на демагошки антифашизам и паролашки антикапитализам, обележено је отуђујућим, „космополитским“ елитизмом и склоношћу ка антиполитичком истицању дистинкције. С једне стране, оваква левица не говори о народу већ о грађанима, што је један од начина којим отуђене елите своје интересе уоквиравају као друштвене. С друге, уместо о интернационализму она говори о космополитизму, који привилегује мобилност (елита) науштрб укореењности (народа).

У Србији се левица, не само марксистичка, тако нашла на једном јако уском терену – далеко од преокупација и проблема народа, маса, истински субалтерних на проказаном друштвеном дну, које, при томе, овде редовно бива дискурзивно нацификовано. На левици у Србији изражена је тенденција да национализам буде изједначен са нацизмом. Ово је присутно и у деловању такозваних невладиних организација и у аутоколонијалним, декларативно либералним медијима који се обраћају млађој, урбаној публици. Антифашизам ту, на пример, бива представљен као супротност национализму.¹⁰⁸ Штавише, у јавном говору, нарочито када је реч о актерима који себе доживавају као леве, либералне, грађанске и/или космополитске, границе између појмова народ / нација / национализам / нацизам често не постоје и они бивају коришћени као, у суштини, синоними. Оваквом логиком и овако

108 Јована Нетковић, *Шта данас значи исцртавање кукастог крста у Србији*, Интернет, <https://www.vice.com/rs/article/mg9jzn/sta-danas-znaci-isctavanje-kukastog-krsta-u-srbiji>, 16/10/2018.

снажно одбијајући „народно“, показујући аверзију и алергију према народу, левичари у Србији се сами лишвају моћних оруђа у политичкој борби, па и богатог „’имагинаријума’ као симболичког света помоћу кога заједница (расна, национална, имепријална, сексулана, итд.) дефинише себе“;¹⁰⁹ тог важног симболичког ресурса који су латиноамерички левичари препознали и пригрлили.

Имајући све ово у виду, не треба да чуди ни да је популизам – који се у Латинској Америци показао као можда најделотворније од свих политичких оруђа које је користила левица – истовремено постао можда највећи од свих левичарских табуа у Србији. Негативан однос према не само народу и популизму већ и, парадоксално, популарном и сопственој популарности, овде је везан и за снажно присутан нагативан однос српских „неукорењених“ и „искорењених“ елита према локалном, где је, као и увек, тешко раздвојити народно и национално. Огромна важност дистинкције за самовредновање, која, при томе, поред класичне, бурдијеовске, у Србији има и важну (ауто)оријенталистичку, саидовску компоненту, чини да урбани либерални и марксистички активисти имају специфичан, наглашено „естетски“ приступ бављењу политиком. Наиме, хиперестетизовано, ексклузивистички уобличено, елитистичко саморазумевање их наводи да широко прихватање својих идеја – популарност међу презреним народом – редовно тумаче као сигнал да нешто није у реду са њиховим ставовима и поступцима. Широка примена оваквог критеријума исправног и прихватљивог јавног деловања има разорне последице и снажно оганичава могуће домете левичарског активизма у Србији.

Овакав, нарцисоидни приступ политичком деловању посебно долази до изражаја кад је реч о културној сфери, која је политички све важнија. Ангажовани уметници у Латинској Америци су редовно инсистирали на значају аутохтоне културалне продукције као облика, праксе отпора империјализму,¹¹⁰ док се у Србији левичарски ангажман у

109 Walter Mignolo, „Coloniality at Large“, *он. цит.*, стр. 49.

110 Anny Brooksbank Jones, „Cultural Politics in Latin American Frame“, in: *Cultural Politics in Latin America* (editors: Anny Brooksbank Jones, Ronaldo Munck), St. Martin's Press, New York, 2000, p. 4.

култури редовно везује за отуђену, само привидно културално безмирисну продукцију, која у суштина подражава доминатне културне и помодне поткултурне трендове на Западу. Активисти и овде, наравно, препознају везу између политике и културе, али баш у том контексту оберучке прихватају различите облике културалног империјализма. Они, по правилу, главни, ако не и једини, проблем види у наводно ретроградном и антимодерном народу и националистичкој елити, која му подилази, посебно у култури, да би, наводно, обликовала његове антизападне ставове. Тако за овдашње, самопроглашене левичарске „раднике у култури“ главни проблем нису ни капитал ни неоколонијализам већ (српски) народ. Они су склони да само у западној и позападњаченој, локалним утицајима неукаљаној, имитаторској култури виде „друштвено и политички трансформативни потенцијал“,¹¹¹ који латиноамерички левичари препознају у народу и културалним хибридима који производи, углавном под снажним утицајем глобализацијских процеса чија је важна компонента вестернизација. Резултат је да у Србији данас само десница говори о народу и жели – и уме – да се обрати народу.

Најкомпликованија лекција латиноамеричке левике везана је за национализам и етнонационализам. Могуће је, према анализи Каролајн Левандер (Caroline Levander), издвојити четири важна фактора која су обликовала национализам у региону као еманципаторску снагу, која носи јако мале ризике од унутрашњих и спољашњих сукоба. Први је важност расне идентификације, посебно „расног континуума“, насталог као последица вишевековног мешања, који је присутан у бројним ибероамеричким земљама. Други је „плурализам и младост“ држава, која чини да етнички национализам буде „мање важан кохезиони фактор“. Треће је чињеница да је борба за независност била много више антиколонијална „него подгревана етнонационализмом“. Четврти, да су се младе државе ретко сучавале са сепаратистичким изазовима, иако су често морале да се носе са „огромним етничким тензијама унутар својих граница“.¹¹² Од ових фактора, који указују на дубоке корене

111 Исто.

112 Caroline Levander, „Bad Neighbor/Good Neighbor’: Across the Disciplines toward Hemispheric Studies“, in: *Teaching and studying the Americas: cultural influences from colonialism to the present* (editors: Anthony Pinn, Caroline Levander, Michael Emerson), Palgrave Macmillan,

једне битно другачије врсте национализма, национализма који се „опиरे националистичким парадигмама“,¹¹³ за Србију може бити релевантан само један – да се ризик од ослањања на етнонационалистичку мобилизацију знатно смањује у државама у којима не постоји ризик од сепаратизма мањинских заједница.

У Латинској Америци економски изазови, оличени у размерама екстремног сиромаштва и величини неједнакости, много су већи него на Балкану, док се Балкан суочава са огромним етничким изазовом, који се битно разликује од првенствено расно обележене хетерогености у Латинској Америци. Ипак, реч је о два региона, простора који су субалтерни, чији „глас“ не допире, ни често ни лако, до кључних, западних и Западу подређених, транснационалних центара моћи, обично помињаних као „међународна заједница“. Балкан, а посебно Србија, за разлику од Латинске Америке, снажно је стигматизован, обележен јако негативном геокултурном сликом, и статус баука нема само у јавном дискурсу западних земаља. Када говоримо о Србији, важна разлика је и у томе што релевантни актери у државама Латинске Америке себе с поносом виде као латиноамеричке и што латинамерички левичари без комплекса гледају на чињеницу да је реч о лиминалном, али у суштини незападном простору, који дели многа формативна модерна искуства са осталим деловима Глобалног југа. Насупрот томе, овде елите пречесто с ниподоштавањем гледају на свој српски и балкански идентитет, а многи га се експлицитно одричу у корист једног идеализованог, јако уско и искључујуће схваћеног европејства.

У Србији, релевантни политички актери своју земљу не виде као део Глобалног југа и, по правилу, не сматрају искуства Трећег света релевантним. Снажно изражена склоност да Запад буде поистовећен са „целим светом“ има бројне негативне последице, укључујући паралишући комплекс инфериорности који хране истовремено превисоко и преуско постављени западноцентрична стандарди. Они су оличени у флоскули о „највишим западним вредностима“ и односу према западним развојним достигнућима, „хватању корака“ за Западом, као

New York, 2010, p. 30.

113 Исто, стр. 31.

не толико најрелевантнијим колико јединим релевантним мерилима. Чак и на српској левици, стање Глобалног југа редовно бива редуковано на његове најмрачније аспекте и делови Трећег света се обично помињу као политичка страшила, новодно слика и прилика алтернативе неоколонијалном потчињавању. Овде „проевропски“ политички став, који Европу редукује на Европску унију и Србију промишља под слоганом „Европа нема алтернативу“, подразумева аутоколонијалну жудњу, потребу за више колонијалности, која није увек освешћена. Зато се намеће закључак да ће корисне политичке и академске латиноамеричке лекције, чији су релевантни фрагменти и полазишта истакнути у овом раду, у Србији остати субалтерне. Оне нам говоре много тога корисног, али премало је на српској левици оних који могу да их „чују“.¹¹⁴

Литература

Ђирјаковић Зоран, „Примена модела димензија националних култура Херта Хофштедеа у истраживању политичког обрасца у Србији: постоји ли софтвер српског политичког ума?“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 3/2013, стр. 219-245.

Гужвица Стефан, *Тежина лажни Б. Малагурског*, Интернет, <https://www.noviplamen.net/glavna/tezina-lazi-b-malagurskog-iv-deo-kosovo/>, 12/10/2018.

Јовановић Андреа, *Алергија на народ*, Интернет, <http://www.politika.rs/sr/clanak/331350/>, 01/09/2015.

Лукић Биљана, *Као одговор на протесте*, Интернет, <https://twitter.com/BiljanaLuki/status/1093119720398704640>, 12/02/2019.

Нетковић Јована, *Шта данас значи исцртавање кукастог крста у Србији*, Интернет, <https://www.vice.com/rs/article/mg9jzn/sta-danas-znaci-iscrtavanje-kukastog-krsta-u-srbiji>, 16/10/2018.

---

114 J Maggio, „Can the Subaltern Be Heard?: Political Theory, Translation, Representation, and Gayatri Chakravorty Spivak“, *Alternatives*, SAGE, Vol. 32, Issue 4, 2007.

Almond Ian, *The New Orientalists: Postmodern Representations of Islam from Foucault to Baudrillard*, I.B. Tauris, London, 2007.

Asher Kiran, „Latin American Decolonial Thought, or Making the Subaltern Speak“, *Geography Compass*, John Wiley & Sons, Vol. 7, Issue 12, 2013, pp. 832-842.

Ballestrin Luciana, „Coloniality and Democracy“, *Revista Estudos Políticos*, Universidade Federal Fluminense, Vol. 5, Issue 1, 2015, pp. 210-228.

Beverley John, *Subalternity and Representation: Arguments in Cultural Theory*, Duke University Press, Durham, 1999.

Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York, 1990.

Castro Fidel, „History Will Absolve Me“, in: *World History, Volume II: Since 1500* (William Duiker, Jackson Spielvogel), Wadsworth, Boston, p. 796.

Castro-Gomez Santiago, „(Post)Coloniality for Dummies: Latin American Perspectives on Modernity, Coloniality, and the Geopolitics of Knowledge“, in: *Coloniality at Large: Latin America and the Postcolonial Debate* (editors: Mabel Morana, Enrique Dussel, Carlos Jauregui), Duke University Press, Durham, 2008, pp. 259-285.

Castro-Gomez Santiago, „The Missing Chapter in Empire“, *Cultural Studies*, Routledge, London, Vol. 21, Issue 2-3, 2007, pp. 428-448.

Chakrabarty Dipesh, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton University Press, Princeton.

Chibber Vivek, *Postcolonial Theory and the Specter of Capital*, Verso, London, 2013.

Collini Stefan, *Blahspeak*, Internet, <https://www.lrb.co.uk/v32/n07/stefan-collini/blahspeak>, 01/10/2018.

Coronil Fernando, „Latin American Postcolonial Studies and Global Decolonization“, in: *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies* (editor: Neil Lazarus), Cambridge University Press, Cambridge, 2004, pp. 221-240.

Dawisha Karen, „Imperialism, Dependence, and Interdependence in the Eurasian Space“, in: *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond* (editor: Ken Booth), Cambridge University Press, Cambridge, 1998, pp. 164-178.

Dussel Enrique, *Twenty theses on politics*, Duke University Press, Durham, 2008.

Encarnacion Omar, *The Rise and Fall of the Latin American Left*, Internet, <https://www.thenation.com/article/the-ebb-and-flow-of-latin-americas-pink-tide/>, 15/10/2018.

Escobar Arturo, „Culture sits in places: reflections on globalism and subaltern strategies of localization“, *Political Geography*, Elsevier, Vol. 20, Issue 2, 2001, pp. 139-174.

Ferguson James, *The Anti-Politics Machine: 'Development', Depoliticization and Bureaucratic Power in Lesotho*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

Finkelstein Norman, *The Holocaust Industry*, Verso, London, 2000.

Forca Ksenija, Puača Majda, „Nacionalizam podrazumeva diskriminaciju“, u: *20 poticaja za buđenje i promenu: O izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije* (uredile: Helena Rill, Tamara Šmidling, Ana Bitoljanu), CNA, Beograd, 2007, str. 50-58.

Fukuyama Francis, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992.

Gaonkar Dilip Parameshwar, „On Alternative Modernities“, *Public Culture*, Duke University Press, Durham, Vol. 11, Issue 1, 1999, pp. 1-18.

Giddens Anthony, *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge, 1998.

Gomez Fernando, Beverley John, „About the Subaltern and Other Things. A Conversation with John Beverley“, *Dispositio*, University of Michigan, Ann Arbor, Vol. 25, Issue 52, 2005, pp. 343-372.

Goonatilake Susantha, *Recolonisation: Foreign Funded NGOs in Sri Lanka*, SAGE Publications, New Delhi, 2006.

Green Marcus, „Gramsci Cannot Speak: Presentations and Interpretations of Gramsci’s Concept of the Subaltern“, *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society*, Taylor & Francis, Vol. 14, Issue 3, 2002, pp. 1-24.

Guehenno Jean-Marie, *The End of the Nation-State*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000.

Iber Patrick, *The Two Lefts of Jorge Castaneda*, internet <https://www.dissentmagazine.org/article/the-two-lefts-of-jorge-castaneda>, 15/10/2018.

Jansen Stef, *Antinacionalizam: Etnografija otpora u Beogradu i Zagrebu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.

Jones Anny Brooksbank, „Cultural Politics in Latin American Frame“, in: *Cultural Politics in Latin America* (editors: Anny Brooksbank Jones, Ronaldo Munck), St. Martin’s Press, New York, 2000, pp. 1-25.

Juris Jeffrey, Khasnabish Alex, „Ethnography and Activism within Networked Spaces of Transnational Encounter“, in: *Insurgent Encounters: Transnational Activism, Ethnography and the Political* (editors: Jeffrey Juris, Alex Khasnabish), Duke University Press, Durham, 2013, pp. 1-36.

Levander Caroline, „’Bad Neighbor/Good Neighbor’: Across the Disciplines toward Hemispheric Studies“, in: *Teaching and studying the Americas: cultural influences from colonialism to the present* (editors: Anthony Pinn, Caroline Levander, Michael Emerson), Palgrave Macmillan, New York, 2010, pp. 27-47.

Levitsky Steven, Roberts Kenneth, „Introduction: Latin America’s ’Left Turn’: A Framework for Analysis“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, pp. 1-28.

Linker Damon, *The revenge of the deplorables*, Internet, <https://theweek.com/articles/804382/revenge-deplorables>, 05/12/2018.

Lopez Maya Margarita, „Venezuela: Hugo Chavez and the Populist Left“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, pp. 213-238.

Kaufman Robert, „The Political left, the Export Boom and the Populist Temptation“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 93-116.

Madrid Raul, „Bolivia: Origins and Politics of Movimiento al Socialismo“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 239-259.

Madrid Raul, *The rise of ethnic politics in Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Maggio J, „‘Can the Subaltern Be Heard?’: Political Theory, Translation, Representation, and Gayatri Chakravorty Spivak“, *Alternatives*, SAGE, Vol. 32, Issue 4, 2007, pp. 419-43.

Mamdani Mahmood, *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*, Fountain Publishers, Kampala, 2004.

Mendieta Eduardo, „Introduction“, in: Enrique Dussel, *Beyond philosophy: ethics, history, Marxism, and liberation theology* (editor: Eduardo Mendieta), Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2003, pp. 1-18.

Mignolo Walter, „Coloniality at Large: The Western Hemisphere and the Colonial Horizon of Modernity“, in: *Teaching and studying the Americas: cultural influences from colonialism to the present* (editors: Anthony Pinn, Caroline Levander, Michael Emerson), Palgrave Macmillan, New York, 2010, pp. 49-74.

Mignolo Walter, *Delinking, Decoloniality & Dewesternization: Interview with Walter Mignolo (Part II)*, Internet, <http://criticallegalthinking.com/2012/05/02/delinking-decoloniality-dewesternization-interview-with-walter-mignolo-part-ii/>, 1/10/2019.

Mignolo Walter, „Delinking: The rhetoric of modernity, the logic of coloniality and the grammar of de-coloniality“, *Cultural Studies*, Routledge, Vol. 21, Issue 2-3, 2007, pp. 449-514.

Mignolo Walter, „Epistemic Disobedience, Independent Thought and De-Colonial Freedom“, *Theory, Culture & Society*, SAGE, Los Angeles, Vol. 26. Issue 7-8, 2009, pp. 1-23.

Mignolo Walter, „The Geopolitics of Knowledge and the Colonial Difference“, *South Atlantic Quarterly*, Duke University Press, Durham, Vol. 101, Issue 1, 2002, pp. 57-96.

Mounk Yascha, Kyle Jordan, *What Populists Do to Democracies*, Internet, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2018/12/hard-data-populism-bolsonaro-trump/578878/>, 15/01/2019.

Nandy Ashis, *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self Under Colonialism*, Oxford University Press, Oxford, 1989.

Quijano Anibal, „Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America“, *Nepantla: Views from South*, Duke University Press, Durham, Vol.1, Issue 3, 2000, pp. 533-580.

Sankey Kyla, *What Happened to the Pink Tide?*, Internet, <https://www.jacobinmag.com/2016/07/pink-tide-latin-america-chavez-morales-capitalism-socialism/>, 15/10/2018.

Spivak Gayatri Chakravorty, „Can the Subaltern Speak? Speculations on Widow Sacrifice“, in: *Marxism and the Interpretation of Culture* (editors: Cary Nelson, Lawrence Grossberg), Macmillan, London, 1988, p. 271-313.

Spivak Gayatri Chakravorty, „Scattered speculations on the subaltern and the popular“, *Postcolonial Studies*, Taylor & Francis, Vol. 8, Issue 4, 2005, pp. 475-486.

Thiong'o Ngugi Wa, *Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature*, James Currey, London, 1986.

Weyland Kurt, „The Left: Destroyer or Savior of the Market Model“, in: *The Resurgence of the Latin American Left* (editors: Steven Levitsky, Kenneth Roberts), Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2011, p. 71-92.

Wiarda Howard, MacLeish Mott Margaret, „Preface“, in: *Politics and Social Change in Latin America; Fourth Edition, Revised and Updated* (editors: Howard Wiarda, Margaret MacLeish Mott), Praeger, London, 2003, pp. ix-xiv.

Zoran Cirjakovic

**SUBALTERNIST AND DECOLONIAL DECENTERING
OF THE LEFT AND A VIEW OF THE LEFT IN SERBIA
THROUGH A LATIN AMERICAN PRISM**

Resume

The author focuses on the specific aspects of the unexpectedly great success of left-wing political forces in Latin America at the very end of the 20th and during the first two decades of the 21st century, as well as on the selected original insights of two engaged scholarly critiques focused on the state of Latin American region and its place in a globalized world, that could be used in the framework of the much needed response to the deep and long-standing crisis of the Left in Serbia. Liminal Latin American experiences, as well as the ways they have been thought about, are particularly important for the countries of the Balkans, which is also a liminal region, even in the physical sense. In this context, an overview is presented of the relevant starting points and approach to political struggle used by the leaders and movements paradigmatic for the success of the “Pink tide”, that has brought the Left to power in as many as 14 Latin American states, including the largest and economically most powerful countries in the region. In the paper the author highlights the selected instructive results of decolonial and subalternist critiques, which until now have not been given much attention in Serbia and other countries of the region preoccupied with “Europeanization” and membership in the European Union, regularly viewed as panacea for numerous problems. Some of the reasons why Latin American lessons are useful for the left in Serbia are given, as well as why it is not realistic to expect that they would be taken into consideration. The author concludes that Latin American experiences and critical insights from subalternist and decolonial schools of thought suggest that the left in Serbia, as well as other peripheries and semi-peripheries of the world system, should free itself from subservience to the Western-centric, often ostensibly universal perceptions and understandings, and consistently and without any complexes incorporate distinct

strategies and contextually informed modes of political struggle, developed on the basis of local experiences and the specific location of each nation-state in the modern, increasingly sophisticated and non-transparent, global mechanisms of neocolonial subordination and desubjectification.

Keywords: the left, Latin America, „Pink tide“, Serbia, crisis of the left, Subaltern studies, decoloniality, Western-Centrism, modernity, nation-state, people, populism, Global South.

---

* Овај рад је примљен 1. јуна 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. јула 2019. године.